

HIFO-Reiseseminar Indre Finnmark 19-22/5-2022

ANDERS POULSENS STERKE RUNEBOMME – PROVENIENS OG
REPATRIERING

Rune Blix Hagen, AHR, UiT

De Samiske Samlinger/RiddoDuottarMuseat, Karasjok 20/5-2022, kl 15:00

Trommens historie fra desember 1691 til januar 2022

- 7/12-1691 Anders Poulsens trommen blir beslaglagt av underfogd Olle Andersen i Varanger (trolig Nessebyområdet).
- 8/12-1691 Trommen blir overtatt av fogd og sorenskriver i Finnmark, Niels Knag, i forbindelse med avhør av Anders Poulsen i Vadsø.
- 9-10/2-1692 Anders Poulsen spiller på sin rune bomme under tingrettssaken mot han i Vadsø.
- Desember 1693 Niels Knag bringer trommen med seg på reise til København.
- 1694 Trommen inngår i Det Kongelige Kunstkammer (inventarienummer 802/65).
- Inngikk i Nationalmuseet i København fra 1845 (registrert som ELa5, se også hos Ernst Manker under tromme nr. 71).
- 1978 De samiske samlinger i Karasjok ber om utlån av trommen, henviser til formidling og samisk kultur arv.
- Runebommen blir deponert til De Samiske Samlinger/Sámiid Vuorká-Dávvirat i september 1979. Kurertransport med vakuumpakket tromme.
- 1979-1999 Låneavtale, deretter forlenget til 2009, videre til 2011 og til 2016.
- 2006 De Samiske Samlinger reiser formelt krav om overføring av eierskap til trommen. Brev til Nationalmuseet fra Sámiid Vuorká-Dávvirat .
- Desember 2007 Nationalmuseet i København avviser kravet om overføring av eierskap og ber om å få trommen tilbake. Argumentasjonen er å holde samlingen fra De kongelige kunstkammer (1580-1820) samlet – en av verdens fremste samlinger, blir det hevdet.

- 2016 Nationalmuseets krav om oppbevaring av trommen i klimamonter (tidligere oppbevart i lystett oppbevaringskoffert).
- Siste låneavtale fra 2016 med utløp 1/12-2021.
- 21.09.2021 “Repatriering av samisk tromme til RiddoDuottarMuseat”, brev fra sametingspresident Aili Keskitalo til H.M. Dronning Margrethe II av Danmark.
- 21.10.2021 Den norske kongen Harald vil ikke blande seg inn i saken, men sier at “jeg vet at dette er oppe i det danske nasjonalmuseet, og at det sannsynligvis kommer en avgjørelse snart” (NTB).
- 02-04.11.2021 Trommesaken aktualisert i forbindelse med Nordisk Ministerråds møte, avholdt i København. Den norske Kultur- og likestillingsminister, Anette Trettebergstuen, påpekte i forkant av møtet at det formelle eierskapet til trommen bør overføres til Sametinget i Norge. Norske politikere tok opp saken i Nordisk råds møte onsdag 3/11. Helge André Njåstad (Frp) stiller spørsmål om trommen til den danske statsminister, Mette Frederiksen.
- November 2021 Nationalmuseet i Danmark konkluderer med at de er villige til å overføre eierskapet av trommen til De samiske samlinger i Karasjok. Avgir sin faglige innstilling til det danske Kulturministeriet.
- 24.01.2022 Den danske kulturminister Ane Halsboe-Jørgensen gir tillatelse til at Nationalmuseet kan “udskille en samiske tromme, en såkaldt runeboom” med henvisning til dansk museumslov, paragraf 11, stk.2. Nationalmuseet overdrar den samiske trommen til RiddoDuottarMuseat i Karasjok, Norge.
- 12.04.2022 Jubileumsutstillingen “RUOKTOT - Tilbakeføring av samiske trommer” åpner ved museet i Karasjok.

Kilder og Referanser

“Nils Knags Relasjon om Anders Povelsen finn”, (to avskrifter), Kallske samlinger, 227, 2 og Thott no 1735 (Appendix) ved *Det Kongelige Bibliotek* i København. Relasjonen er datert København den 15de Dec.93. (Transkribert av Per Einar Sparboe).

Utskrift av justisprotokoll nr. 21 (1692-1695) for Finnmark, fol. 1a-fol.15b (Saken mot Anders Poulsen fra Vadsø tingrett 9-10/2-1692), *Statsarkivet i Tromsø*. (Transkribert av Tor L. Larsen, juli 1991).

Hagen, Rune Blix. Tilbakeføring av Anders Poulsens sterke runeemme i *Ottar* 5/2021:28-34. Fulltekst:

https://uit.no/Content/757671/cache=20211012101901/Ottar_5_2021_dokumentet.pdf

Manker, Ernest. *Die lappiche Zaubertrommel, II*, Uppsala 1950

Sametinget og RidduDuottarMuseat, sakspapirer 2020-2021

Martin Appelt, seniorforsker, museumsinspektør ved Nationalmuseet i København (opplysninger om trommens proveniens og annen informasjon)

Kira Moss, København (formidling av danske avisartikler og kronikker i januar-mars 2022)

Professor emeritus Einar Niemi, AHR, UiT, informant og tidsvitne.

Innledning:

For om lag 330 år siden, 1691-1692 Siste alvorlige trolldomssak i Finnmark, utspiller seg i Vadsø.

Aktualisert høsten 2021 og begynnelsen av 2022, involverer De Samiske Samlinger/ RidduDuottarMuseat, Sametinget, det Danske Nationalmuseet, det danske og norske kongehus, kulturdepartementet i Norge, det Danske kulturministeriet, Nordisk Råd samt en rekke politikere fra ulike partier.

Kulturminister Anette Trettebergstuen, 4/11. Nordisk Ministerråd.

Varangersamen Anders Poulsens runeemme:

Skålformet gjenstand av furu, om lag 44cm lang, 33cm bred og 10cm høy. Inndelt i fem felter med figurer, tegn og symboler. Til trommen hørte det også en hammer og en ring eller viser av messings.

Havnet på kunstmuseet i København i 1696 (Niemi 1983:347) for så å bli overtatt av Det danske National museet i København, fra 1849. Ofte påstått at tromma ble sendt fra Vadsø til København i 1694 (+)

Deponert til De Samiske Samlinger i Karasjok i 1979 (?). Utlånsavtalen utløp 1. desember 2021 (etter å ha vært forlenget flere ganger, sist i 2016).

Saken i 2021/22 gjaldt Sametingets krav om en permanent tilbakeføring av runebommen, altså repatriering av den samiske runebommen til De samiske samlinger/RiddoDuottarMuseat i Karasjok. Kravet om overføring av eierskapet til runebommen går tilbake til 2006 og fikk sin endelige løsning 24/1-2022 ved at den danske kulturminister Ane Halsboe-Jørgensen ga tillatelse til at det danske Nationalmuseet kunne overdra (“udskillelse”) trommen til de samiske samlinger. Kulturministeren argumentasjon gikk ut på at det var naturlig at trommen fikk sitt varige hjem på et museum som “den har et historisk tilhørsforhold til”. Tillatelsen ble dessuten gitt på bakgrunn av trommens langvarige utlån til de samiske samlinger sammen med trommens særlige tilknytning til og relevans for området.

Fortgang i saken kom etter at den tidligere sametingspresidenten Aili Keskitalo skrev brev til Deres Majestet, Dronning Margrethe av Danmark. Brevet stammer fra 21. September 2021.

Den post-kolonial diskurs slår inn 2007-2021

Rikholdig kildemateriale fra sentrale aktører i saken

- Selve rettsdokumentene fra tingretten i Vadsø 9-10 Februar 1692. I tingboka (justisprotokollen) for Finnmark nr. 21 (1692-1695)
- Sorenskriver Niels Knags relasjon, datert København 15/12-1693.
- Amtmann Hans H. Lillienkiolds omtaler av saken i Finnmark amt kopibok No 1, 1685-1694 og i hans egne skrifter, blant annet publisert i “Trolldom og Ugudelighet i 1600-tallets Finnmark”, redigert og bearbeidet av Rune Blix Hagen og Per Einar Sparboe (Ravnetrykk, Tromsø 1998).

Saksforløpet i 1691/92 (kort)

Knytter til en hendelse som skjedde i Varangerbotn for vel 330 års siden, i begynnelsen av desember 1691.

En eldre reineieren med navn Anders Poulsen ble på denne tiden, 7/12-1691, anholdt i Nesseby-området i Varanger og ført til Vadsø, datidens administrasjonssentrum i Finnmark. Underfogden i Vadsø, en samelensmann samt noen andre samer var med på pågripelsen. Den unge sorenskriveren i Finnmark, Niels Tygesen Knag (1661–1737), kan fortelle at Poulsen den 8. desember 1691,

ble forhørt og eksaminert i hans kammer i Vadsø. Deretter fulgte selve rettsaken over to dager i Vadsø, 9-10/2-1692.

Runebommen i sentrum for saksforløpet.

Saken utsatt med hensyn til *straffeutmålingen*, anket til de skriftlærde i København.

